

Píše Kateřina Smyčková

(E*forum, 01. 12. 2021)

Společné dílo **Magdalény Jackové** a **Jana Linky**, kniha ***Komedie nové a duchovní. Raně novověké biblické drama v českých zemích***, není ani monografií, ani edicí. Nebo spíše naopak je obojím zároveň. V tomto případě totiž nelze chápat monografickou část knihy jako úvod k edici, ani edici jako přílohu monografie. Důvodem není jen to, že obě tyto části mají přibližně stejný rozsah, ale především skutečnost, že by díky své celistvosti a důkladnosti zpracování mohly být vydány jako dvě samostatná díla. Není divu – Magdaléna Jacková (autorka výkladu) se raně novověkým bohemikálním divadlem zabývá dlouhodobě, doménou Jana Linky (editora) je bezesporu ediční činnost. Kniha *Komedie nové a duchovní* tedy vznikla v rukou nejpopovolanějších. Její přínos spočívá také v tom, že se zaměřuje na stále ještě málo známou a málo edičně zpřístupněnou oblast staré české literatury – hry zpracovávající biblická, převážně starozákonní témata.

Edice obsahuje čtyři biblická dramata: *Júdit* (1547) Mikuláše Konáče z Hodiškova, *Komedii českou o ctné a šlechetné vdově Júdit...* (1605) Mikuláše Vrány z Litomyšle, *Novou žalostivou hru ... o strašlivém podvrácení Sodomy a Gomory a o obětování Isáka* (1586) Daniela Stodolia z Požova a anonymní *Historii duchovní o Samsonovi...* (1608). S výjimkou posledně jmenované hry, z níž uveřejnili několik částí Josef Jireček, Josef Hrabák a Milan Kopecký, nebyla tato dramata dosud edičně zpřístupněna (na rozdíl např. od díla Pavla Kyrmežera). To bylo jistě jedním z kritérií jejich výběru. Protože Jan Linka volbu textů pro edici nijak neobjasňuje, může čtenáře zarazit, proč ze čtyř vybraných her mají dvě stejné téma, tedy starozákonní příběh o Júdit a Holofernovi. Z monografické části knihy totiž jasně vyplývá, že škála témat biblického dramatu byla i v bohemikálním prostředí mnohem bohatší a textově se dochovalo přibližně deset českojazyčných her. Na druhou stranu se tak nabízí možnost srovnat Konáčovo a Vránovo pojetí, a to i se zřetelem k tomu, že se v obou případech jedná o překlady z němčiny (Konáč přeložil hru Joachima Greffa a Vrána drama Hanse Sachse). Mimochodem značná část dochovaných českých biblických dramát, včetně editované Stodoliovky hry, má předlohy v jinojazyčných (obvykle německých) textech. To jistě nesnižuje jejich hodnotu a úlohu v dějinách české literatury, spíše to otevírá nové pole k diskusi o významu překladovosti.

Linkova kritická edice vyniká důkladností zpracování, zvláště obsírnými vysvětlivkami. Vedle nich jsou na každé stránce dokonce zaznamenány i emendace. Vzhledem k tomu, že je ke knize přiloženo CD s transliterovanými texty i digitálními kopiemi starých tisků, které pro edici sloužily jako výchozí texty, se to jeví jako přílišná editorská úzkostlivost. Zájemce o jazykovou stránku her zvolí raději jejich

neupravenou podobu, ostatním čtenářům plně postačí podrobná ediční poznámka s textově kritickým aparátem, který v sobě mohl emendace zahrnout. Editor se snažil „vyjít maximálně vstříc čtenáři“ a „nerozptylovat jeho pozornost“, proto text upravoval tak, aby odstranil co nejvíce jazykových jevů odlišných od dnešní češtiny (s. 485). To je jistě legitimní a logický přístup, o zachycení jazykových zvláštností je nadto důkladně postaráno v přiložené transliteraci. Pouze snaha nerozptylovat čtenářovu pozornost dobovým jazykem příliš nekonvenuje s obsáhlými poznámkami pod čarou na každé stránce, které jeho pozornost rozptylují jiným způsobem.

Knihu otevírá pojednání o raně novověkém biblickém dramatu v českých zemích – primárně českojazyčném, zohledněna je ale i tvorba německá a latinská. Dobou jeho rozkvětu byla druhá polovina 16. století, a třebaže se lze v českém prostředí s obdobnými hrami setkat i později (např. na jezuitských školách), ty mají podle Magdalény Jackové jiný charakter, „jejich uvádění na scénu již probíhalo jinou formou a za jiným účelem“ (s. 201). Jacková svůj výklad na první pohled překvapivě, ale velmi účelně strukturuje podle biblických témat; vlastní kapitoly tedy mají hry o Júdit, Šalomounovi nebo Samsonovi. Nevýhodou tohoto přístupu je pouze přílišné nadšení z materiálu, které autorka nedokázala utlumit, které však nemusí mnoho čtenářů sdílet. Sáhodlouhé rozborů jednotlivých bohemikálních her a především jejich zahraničních předloh otupují čtenářovu pozornost, a tak mu mnohdy může uniknout mnoho pozoruhodných informací, např. o realizaci her či jejich spojení s mecenáši. Závěrečné shrnutí je pak vzhledem k předestřenému množství dramát a témat značně lakonické.

V jednotlivých kapitolách monografické části knihy naznačuje Jacková převážně střeoevropský, nejčastěji německý kontext vybraných biblických dramát. Stručný úvodní výklad (s. 13-19) o biblickém dramatu jako takovém pak upozorňuje na jeho východiska jednak v recepci antického dramatu v raném novověku, jednak v Lutherově a Melanchthonově pojetí divadla. Při takto široce předestřeném kontextu je překvapivé, že se zde vůbec nezmiňují počátky českého (vernakulárního) divadla; téměř jako by se raně novověké drama zrodilo výhradně ze studia a napodobování her antických dramatiků. Jistě, tématem knihy je biblické drama, do něhož nebývají zahrnovány vánoční nebo velikonoční hry, staročeský *Mastičkář* a jeho středověcí pendanti se tudíž ocitají stranou. Lze ale oddělit raně novověké biblické drama od jiných dramatických projevů na českém území, zejména zaměříme-li se na českojazyčnou tvorbu? K těmto pochybnostem vedou např. postavy čertů, bláznů (Markolt) i šibalských sluhů v dochovaných českých biblických hrách, které „rozehrávají“ biblickou látku do nebiblických frašek. To jsou postavy typické právě pro vernakulární dramatickou tvorbu, která u nás vznikala už od 14. století. Porovnáme-li staročeského *Mastičkáře* například s hrou o knězi Elím (1582) Jana Záhrobského, nenalezneme mezi *Mastičkářovým* sluhou Rubínem a Elího sluhou Luthem výraznějšího rozdílu. K vývojové lince staročeského vernakulárního dramatu by mohla odkazovat i interludia či obecně „karnevalový ráz“ některých scén v biblických hrách (viz s. 102, 149). Vzhledem ke snaze o podrobný výklad, typické pro celou monografii, by tedy bylo vhodné tuto jinou linii vernakulárního dramatu alespoň stručně zmínit.

Jak jsem již naznačila, jako biblické drama chápe Jacková hry čerpající převážně ze Starého zákona, méně často z Nového zákona. Zcela stranou jsou ponechány hry svázané alespoň původně s liturgií, tedy pašijové, velikonoční i vánoční. Snad proto se také v novozákonních biblických dramatech prakticky nesetkáme s osobou Krista, neboť ta mimo vánoční a velikonoční události neskýtá mnoho dramatického potenciálu, nýbrž jen s jím vyprávěnými podobenstvími (z českého prostředí známe třeba hru na téma podobenství o Lazarovi a boháčovi). Jacková se při tomto vymezení biblického dramatu opírá jak o novodobé teoretiky, tak především o Lutherovu snahu oddělit drama od liturgie a dalších náboženských obřadů. Lutherovo pojetí dává jistě v definici biblického dramatu smysl. Bylo však natolik zásadní a vlivné i pro české země ve druhé polovině 16. století? Mimochodem, jako zajímavá se jeví skutečnost, že autoři biblických dramát volili často látku z deuterokanonických knih (Júdit, Tóbiáš, Zuzana). Dal by se tedy sledovat rozdílný vztah protestantských a katolických autorů k této části Bible?

Na závěr si dovolím vyjádřit rozpaky nad volbou samého titulu knihy „Komédie nové“. Nehledě na novodobý terminologický úzus, podle něhož by označení „komedie“ u biblických dramát neobstálo, mají mnohé z citovaných děl v titulu slovo „tragoedia“ či „tragedi“. V kontextu překladovosti biblických her je pak označení „nové“ odůvodnitelné pouze historickým užitím tohoto pojmu, neboť mnoho z citovaných dramát skutečně v titulu proklamuje novost, ať už tak činí z propagačních či jiných důvodů. Četné hry jsou nicméně nazvány rovněž „historické“, jako třeba editovaná *Historia duchovní o Samsonovi*. Pojem „historický“ nestál v přímém protikladu k pojmu „nový“, nýbrž častěji poukazyval na starobylost a historickou hodnověrnost zvolené látky, případně na převahu epické složky v díle, a namnoze se užíval právě u textů zpracovávajících starozákonní náměty. Například v téže době jako biblická dramata se u nás začínají prosazovat i „písně historické“, v pojetí Šimona Lomnického epické písně o životech světců, a později jsou tak označovány právě písně se starozákonní tematikou. Upozornění na toto pojetí „historičnosti“ a na konotace s ním spojované by tak mohlo pomoci dokreslit definici biblického dramatu, vnést do ní vedle striktně tematického vymezení také jiné odstíny.

Magdaléna Jacková / Jan Linka (ed.): *Komedie nové a duchovní. Raně novověké biblické drama v českých zemích*. Praha / Dolní Břežany: Ústav pro českou literaturu AV ČR – Scriptorium, 2021, 528 s.

www.ipsl.cz